

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.011:140.8

М. М. Стадник
ORCID ID 0000-0002-4680-2020

СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядається роль суспільних дисциплін у формуванні світоглядних орієнтирів, світоглядних переконань майбутнього покоління. Визначено проблеми й пріоритети освітнього процесу.

Ключові слова: світоглядні орієнтири; світоглядні переконання.

Вступ. В процесі реформування освіти досить багато уваги приділяється вирішенню різних проблем педагогічних практик. Не применшуючи їх роль і значення важливо відзначити необхідність формування світоглядних орієнтирів молодого покоління, задля, у першу чергу, розуміння закономірностей соціального процесу щодо розвитку суспільства. Світоглядні пріоритети, системність мислення та раціональність сприйняття навколишнього буття є необхідною складовою виховного процесу й формування громадянина з активною життєвою позицією.

Мета статті – розглянути особливості освітнього процесу щодо формування наукового, системного мислення.

Світоглядні орієнтири. Однією із найважливіших складових освітнього процесу є виховання й формування наукового світогляду молодого покоління, що забезпечить виробленню твердих світоглядних переконань громадянина з активною життєвою позицією, щодо соціального буття, національних пріоритетів. Нинішні практики навчального процесу містять різні проблеми, зокрема організаційно-законодавчі:

- в Україні є надлишкова і недостатньо збалансована з потребами суспільства та ринку праці кількість напрямів (76) і спеціальностей (584), за якими готують фахівців з вищою освітою. У кращих же світових системах вищої освіти їх як мінімум удвічі менше, вони укрупнені й більш універсальні;
- має місце недостатнє визнання у суспільстві рівня «бакалавр» як кваліфікаційного рівня;
- не зменшується розрив між освітянами і роботодавцями, між сферою освіти і ринком праці;
- сектор вищої освіти не бере на себе роль лідера у проведенні передових наукових досліджень, які є основою елітної університетської підготовки;
- рівень автономії вищих навчальних закладів значно нижчий від середньоєвропейського, зокрема,

у питаннях фінансової самостійності, структури і обсягів підготовки фахівців із вищою освітою у цьому питанні новий закон передбачає прогрес, якщо врахувати нове законодавство.

Організаційно-педагогічні та світоглядні практики:

1. У освітньому процесі, як за правило, стало «модним» проводити постійні реформи та «впроваджувати нові методи удосконалення навчального процесу». Якщо взяти період для нас відомий із 80-х років минулого століття, то ставилися різні завдання, у тому числі щодо «комуністичного» виховання молоді, і на диво, учителі й викладачі у своїх звітах «успішно» його проводили. Були й інші подібного плану реформи в освіті і, як бачимо, до якого кінцевого результату усе це привело. На жаль, подібного роду реформи передбачають як мету наслідування європейських традицій, які у значній мірі, як правило, не є найкращими, про це свідчить світоглядний рівень громадян окремих європейських країн.

2. Нині стало надзвичайно «модним» в освітньому процесі проводити подібного роду реформи репрезентовані «зверху», де педагоги знову у «рядах перших реформаторів», «не осмислюючи і не обґрунтовуючи», з наукової практики, доцільність введення Болонського процесу у «нашому розумінні й виконанні» (де ми в окремих випадках «успішно як колективізацію у 30-і роки минулого століття» проводимо), і основний акцент зорієнтовано не на викладача як практика й не на практичну складову під час навчання, що у першу чергу формує компетентності фахівця, а на використання комп'ютерів, інформаційних технологій, активне поширення дистанційного навчання тощо.

3. Стало не виправданою «панацеєю» на всі випадки навчального процесу, а відповідно і технології його супроводу й оцінювання, зокрема, за допомогою «тестів» майже з всіх предметів.

Комунікуючи із професором Болонського, який викладає предмет «менеджмент» на запитання як у Вас проводиться тестування він коротко відповів «Як менеджменту (виконавця управлінських рішень) можна навчити по тестах» (Як менеджера можна оцінювати за допомогою тестів? Управлінські рішення – це творчий процес, який передбачає багато різноманітних шляхів вирішення управлінської проблеми, правильність яких підтверджується виключно практикою).

З іншого боку, означене свідчить про практику мінімізації в навчальному процесі кращих традицій, які існують у національній традиції, із-за того, що стало «не модним», використання книги як першоджерела системного. Ми помиляємось, коли розуміємо, що із появою інформаційних технологій – книги, як джерело знань, втрачать своє значення. І коли із освітянських управлінських структур пропонуються з боку окремих міжнародних структур «безкоштовні комп'ютерні зарубіжні програми щодо отримання й передачі знань», то це не просто безкоштовно, це лише сьогодні безкоштовно, а завтра, щоб отримати студенту або ж викладачу, той або інший інформаційний доступ необхідно платити і великі кошти. Для прикладу, у практиці Чеських університетів успішно поєднується обидва шляхи отримання знань, але перевага надається першоджерелу «БОГИНИ – КНИЗІ», або ж роздрукованому першоджерелу з інформаційних джерел. Перевага і розуміння того, що робота з першоджерелом «БОГИНЕЮ – КНИГОЮ» це робота із системним знанням, і коли до нього додати практику, на чому побудовано принципи Болонської освіти, то ми сформуємо висококваліфікованих фахівців своєї справи. Щоб зрозуміти хибність сучасного розуміння окремими керівниками і написаними дисертаціями із педагогіки щодо того, що першоджерело БОГИНЯ книга втрачає своє значення, то відомо що із інформатизацією європейського суспільства не перестали бути необхідні такі традиційні джерела інформації як газети, журнали тощо.

З іншого боку, ми призабули, а педагоги, у першу чергу, повинні пам'ятати й розуміти, що масова інформатизація навчального процесу може призвести до непередбачуваних наслідків як для учня, так і студента й майбутнього фахівця, в тому числі й проявитися небезпекою щодо формування стійких світоглядних орієнтирів громадян, оскільки як зазначають сучасні науковці, під час такого процесу отримання знань відбувається «ІРРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ» реального «СОЦІАЛЬНОГО» процесу. Випускник реально, дуже часто, не може мислити й оцінювати різні сфери людського буття, зокрема й політичного. Як приклад, маніпулятивного впливу, що став можливим із-за ірраціонального мислення, відсутності у людини твердих світоглядних переконань, привів до появи різних аномальних

вчинків, зокрема поява такої поведінкової аномії у соціальному процесі як «тітушки». Саме вони в Криму, Донеччині, Луганщині, при поверненні на місця, озброювалися, а певна частина громадян, не оцінюючи «соціально й політичну реальність», а відповідно й небезпеки у своїх гаслах призивала Росію, хоч і більшість їх з тих територій, як показували соціологічні дослідження 66 відсотків, бажали що хочуть жити в Україні.

Відомо, що вихована людина на суто інформаційних технологіях, без глибокої бази гуманітарної складової (особливо комплексу філософських дисциплін) у навчальному процесі, досить легко піддається різним маніпулятивним впливам, зокрема й політичним. Оскільки, у процесі складеної системи освіти, великому впливу піддається когнітивна сфера, яка зв'язана із діяльністю пізнавальних процесів, і особистістю студента.

З іншого боку робота з комп'ютером діє практично на всі основні психічні явища: відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, характер, здібності тощо. У попередні, не такі далекі часи, приведені особистісні складові формувалися ціленаправлено, з вказуванням на психолого-педагогічні особливості їх використання. Нині в силу новизни проблеми, неможливе достатньо повне розуміння наслідків впливу на особистість того, що містить опис сучасних так називаємих розвиваючих програм, у тому числі з вказуванням на психолого-педагогічні особливості їх використання.

На всіх рівнях освіти необхідна наявність гуманітарних компонентів. Суть цього не в засвоєнні готового знання, отриманого з гуманітарних наук, а у формуванні особливого світорозуміння. Перефразовуючи стародавніх греків, проста сукупність знань розуму не навчає – необхідне формування і зміна світогляду від буденного до наукового. Зрозуміло, гуманітарні дисципліни, які викладаються, повинні давати і позитивні знання, але в цьому змісті вони не відрізняються принципово від дисциплін природничо-наукового циклу, але не в цьому їхнє головне завдання (Павловський М., 2001, с.25).

Поєднання гуманітарних компонентів з природними дисциплінами полягає насамперед у розумінні того, що природничі науки - елементи загальнолюдської культури. Саме усвідомлення останнього дозволить студентові більш зацікавлено ставитися до тієї чи іншої дисципліни. А оскільки джерелом гуманітарної інформації є текст, то як школа, так і ВУЗ повинні, насамперед, формувати навички користування текстом. Для цього необхідна якісна мовна підготовка в галузі як рідної, так й іноземної мови. Нині якби школа реально взяла на себе завдання навчання мов, то не потрібно було б, як це відбувається тепер, витратити величезний час на їх засвоєння у ВНЗ, і можливо, не так би гостро постала ця проблема свого часу у

Криму – де було лише декілька україномовних шкіл, а також на Сході України (наприклад у Слов'янску в центральній бібліотеці не було жодної книги українською мовою).

Щодо якісного вивчення іноземних мов необхідно звернутися до практики як минулого, так і сучасного, що міститься у Європейській традиції окремих країн. Так, з практики нашого минулого коли у листі до Г. Сковороди звернувся його учень Кониський із питанням як вивчити грецьку мову, відповідь була короткою – необхідно їхати у грецькі поселення, тобто вивчати мову у середовищі. Нині багаторівнева європейська система освіти передбачає, у переважній більшості, проживання, учня, студента, певний час на території країни носія мови. Зокрема, подібна практика відпрацьована, щодо вивчення іноземними студентами української мови, коли у вони на протязі декількох місяців проживають на Україні.

А тому, в сучасних умовах, інформаційна революція вимагає від учителя постійного оновлення знань, в основі яких інтеграція науки й педагогічної освіти, що мається на увазі, коли говориться за останнє, необхідно розуміти практику МАКАРЕНКА, що головним у цьому процесі було ВИХОВАННЯ розвиненої особистості з гуманістичними поведінковими цінностями. У навчальному процесі має стати головним виховний процес, досягнення якого може стати ефективним при наданні фахівцю фундаментальних знань. Знань не ірраціонального сприйняття, а раціонального. Раціональне передбачає викладання і освоєння навчальних предметів через їх практичне оволодіння чого реально вимагає Болонська система освіти (далеко не комп'ютерна) – лабораторії, досліди, експерименти ось що повинно стати основним. Для прикладу, Альфред Нобель не закінчував Вищий навчальний заклад. Як його, так і його батьків мало цікавив диплом про освіту, але він дуже добре знав філософію, історію, а знання з хімії, отримані ним у лабораторії від відомого російського професора М. Зініна у Петербурзі, йому стали в пригоді при своїх відкриттях, оскільки у пізнавальному процесі він значне місце надавав філософському мисленню й практичному експерименту (Очкурова О. В., Щербак Г. В. Іовлева Т. В., 2009).

Отже, особливе місце в освітньому процесі належить засвоєнню фундаментальних гуманітарних наук. Для прикладу, їх викладання вимагає від навчальних програм не мінімізації аудиторних годин (лекції, семінари) у Вищих навчальних закладах, а розширення. Так, для прикладу, коли б не філософія орієнтована на знання природничих наук, якою предки займалися все життя, любов до мудрості, то не було б відомих фундаторів природних наук, та й науки не виникли. Сучасне наукове мислення не відбулося б без фундаменталізму філософії

й природничих знань Аристотеля, середньовічної філософії та філософії Нового часу (філософія Френсіса Бекона, який висловив відому думку «знання – сила») і знаменитої Німецької класичної філософії. Нинішня система освіти мінімізує навчальний процес щодо гуманітарної складової, коли на реальне викладання тільки філософії виділяється аудиторних близько 20 годин із 108. Тут необхідно зрозуміти, що без прочитання першоджерел знаменитих філософів, їх системного опрацювання (конспектування), яке не можливе через практику філософських студій, вдумливого переосмислення світоглядних концептів розвитку історії людства мінімізують формування фахівців, які мають тверді світоглядні переконання, які вільно, творчо і системно мислять, можуть передбачити соціальне майбутнє, із світоглядом яких важко проводити маніпулятивні дії як політичного, так і соціального характеру тощо. Подібні ризики існують від зменшення кількості аудиторних годин інших предметів подібного спрямування (як релігієзнавство, політологія, соціологія, етика, естетика, логіка, історія, культурологія тощо). Нині помітною є загальна тенденція щодо скорочення аудиторних годин, вона торкається всіх дисциплін, й є вагомим чинником значного зниження якості їх освоєння і в цілому якості освіти. Так, для прикладу, логіка в усі періоди соціального розвитку, з античного часу до ХХ століття викладалася як головний предмет на протязі року, майже в усіх навчальних закладах. Можливо це один із аргументів, який пояснює, чому люди, які отримали знання до революції 1917 року, а на Волині до 40-х років минулого сторіччя, як правило, були вихованими громадянами, відомими фахівцями своєї справи, визначними науковцями, дослідниками й патріотами, з високими світоглядними орієнтирами.

Повертаючись до ролі філософії у формуванні світогляду науковця, дослідника, слід привести приклад із історії. Відомо, що Альберт Ейнштейн не отримавши у Німеччині, документ про закінчення гімназії, (тобто він її не закінчив, отримав освіту у Швейцарії) водночас із часом став визначним науковцем, лауреатом Нобелівської премії. Як описується у його автобіографічному описі, зміна у його світогляді щодо теорії відносності, стала можливою тільки після прочитання праці І. Канта «Критика чистого розуму». Отже, на викладання предмету «філософія» повинно бути значно збільшено кількість аудиторних годин, що забезпечить формування високоосвічених фахівців з твердими світоглядними переконаннями. Оскільки, повертаючись до Канта, існує філософія як особлива наука про останні цілі людського розуму, що виявляє значення для людини всіх інших видів знання. Тут вона виступає як філософська мудрість. Філософ, що прагне такої мудрості, повинен осягати знання, воно може сприяти

досягненню вищих цілей людини і людства. Кант формулює основні запитання, на які повинна відповідати філософія: що я можу знати? що я повинен робити? на що я можу сподіватися? що таке людина?

Одним із перспектив шляхів оновлення вищої освіти є створення навчально-науково-виробничих комплексів з інноваційною складовою. Об'єднання різних установ навколо ВНЗ III-IV рівня акредитації в Україні сприяє створенню університетських регіональних округів. Це дасть можливість сформуванню потужні регіональні та дослідницькі університетські центри, в яких буде зосереджено високий методичний, науково-педагогічний і виховний потенціал, а також вирішити проблеми якісного кадрового забезпечення навчального процесу, провести якісний моніторинг вищої освіти в державі та забезпечити належну якість організації навчального процесу, наукової діяльності та якості вищої освіти тощо.

Грунтовне забезпечення навчального процесу в історичних реаліях минулого гуманітарної складової, коли існували благодатні можливості щодо реалізації потенціалу талановитої молоді призводять до формування активної життєвої позиції громадянина. У цьому відношенні особливі умови створювали в минулому сторіччі найперше країни Центральної і Західної Європи, США, Японія, СРСР, Австралія, Китай. Так, диво німецької та англо-американської промисловості між першою і другою світовими війнами пояснюється масовим розвитком технічних училищ, невгамовним попитом на винаходи і їх високою престижністю. Дух благовійності перед наукою, був присутній і на теренах колишнього Радянського Союзу. Великий американський фізик «батько» ядерної бомби Е. Теллер знав, коли писав у 60-і роки: через десять років кращих вчених світу доведеться шукати в Росії, тому що в СРСР, на його думку, освіта й наука – майже релігія. Звичайно, вчений не зміг передбачити того, що із-за втрати наукових світоглядних орієнтирів, їх наслідку – руйнівних соціальних процесів через якихось 30 років у знаменитому ЦАГІ – Центральному аеродинамічному інституті ім. Жуковського (де «будували» літаки і ракети) будуть сушити на продаж пиломатеріали. Це свідчить що втрати у світоглядних (філософських) орієнтирах приводять до втрат у всіх сферах соціального буття (Саух П. Ю., 2009, С. 89).

Розвиток багаторівневої освіти і ступеневої підготовки кадрів збільшує можливості для отримання і продовження освіти різними соціальними верствами населення, прискорює адаптацію студентів до нового освітнього середовища, а відповідно й соціалізації громадянина. При інтеграції систем освіти (середньої, професійної, вищої) виникає соціально-економічний ефект, який зумовлює зростання популярності

й кількості інтегрованих навчальних закладів. Необхідно пам'ятати, що висока якість навчання – це досягнення попередньої епохи, попередньої системи влади, попереднього покоління. Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована не лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а на збереження кращих національних традицій, про що турбуються країни Євросоюзу.

Орієнтація на Болонський процес повинна передбачати:

– раціональну та доцільну перебудову, яка не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства.

– освіта має бути орієнтованою на формування світоглядних орієнтирів громадянина, фахову підготовку і розвиватися в гармонійному взаємозв'язку із суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника.

– створення умов для високої мобільності студентів і викладачів в Україні та за її межами, узгодження вітчизняних наукових ступенів з європейськими, створення дієвої системи отримання освіти протягом усього життя.

Основними напрямками реформування вищої освіти є:

1. Фундаменталізація вищої освіти з акцентуванням на гуманітарну складову;

2. Впровадження корпоративних програм (навчання у вищій школі поєднується з працею у фірмах чи компаніях);

3. Широке залучення молоді до актуальних проблем науки;

4. Удосконалення якості вищої освіти; підвищення інтересу до проблем талановитої молоді;

5. Навчання за кордоном;

6. Відповідна оплата праці і мінімізація педагогічного навантаження для викладача з метою підвищення інтересу до самопідготовки.

На шляху перетворень української системи освіти необхідні такі кроки:

– Держава має сформуванню стратегію пріоритетного науково-технологічного розвитку у вигляді національних програм на основі залучення вітчизняного виробництва, науки, освіти і бізнесу в єдиному монолітному комплексі.

– Потрібно усунути значні структурні невідповідності між потребами економіки та обсягами і структурою підготовки та перепідготовки фахівців через стратегічне планування розвитку пріоритетних галузей економіки і їх збалансованого кадрового забезпечення.

– Комплексне вдосконалення чотирьох головних ланок освіти: професійно-технічної, спеціально-технічної, вищої і післядипломної. Адаптація національної системи вищої освіти до потреб суспільства і ринку праці.

– Визнання ролі університетів, академій, інститутів як ключових інституцій суспільства, що мають присвятити себе пошуку і поширенню найновіших об'єктивних знань, надаючи суспільству інтелектуальні орієнтири.

– Створення сучасної інформаційної інфраструктури освіти та науки з її підключенням до європейських комп'ютерних мереж та інформаційних ресурсів як допоміжної а не основної у освітянській системі, дієве наукове і технологічне співробітництво з практикою в усіх сферах соціального буття.

– Важливе завдання реформування системи вищої освіти України – це її адаптація до ринку праці, що змінюється в умовах перехідної економіки.

– Для пристосування існуючої системи освіти до потреб суспільства та ринку праці доцільно створити навчально-наукові виробничі комплекси при вищих навчальних закладах, окремі складові яких уже існують при всіх національних університетах і забезпечують безперервну освіту. Такі комплекси мають здійснювати довузівську підготовку, навчання для здобуття вищої освіти, післядипломне навчання.

Висновки. Світоглядні орієнтири щодо формування висококваліфікованих фахівців тісно пов'язані із гуманітарною складовою освітнього процесу на всіх рівнях навчання. Їх формування у значній мірі залежить від наповнюваності навчального процесу предметами гуманітарного спрямування.

Література

1. **Головатий М. Ф.** Людина і політика / Микола Головатий. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. – 352 с.
2. **Очкурова О. Ю., Щербак Г. В., Иовлева Т. В.** 50 гениев, которые изменили мир / О. Ю. Очкурова, Г. В. Щербак, Т. В. Иовлева. – Харьков : Фолио, 2009. – 510 с.
3. **Павловський М. А.** Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія). – К.Ж Техніка, 2001. – 312 с.
4. **Саух П. Ю.** XX століття. Підсумки / П. Ю. Саух. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – К.: «МП Леся», 2009. – 284 с.

Н. Н. Стадник. МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

В работе рассматривается роль общественных дисциплин относительно формирования мировоззренческих ориентиров, мировоззренческих убеждений будущего поколения. Определены проблемы и приоритеты образовательного процесса.

Ключевые слова: мировоззренческие ориентиры; мировоззренческие убеждения.

M. Stadnyk. WORLD OUTLOOK REFERENCE POINTS OF EDUCATION PROCESS

It is analyzed the role of the social studies relatively to the forming of the world outlook reference points and convictions of the future generation. It is defined the problems and priorities of the education process.

It is made the conclusion that the main directions of the higher education reforming are:

1. *making higher education fundamental with the emphasis on the humanitarian component;*
2. *implementation of corporate programs (learning in higher education should be combined with work in firms or companies);*
3. *broad involvement of youth in actual problems of science;*
4. *improving the quality of higher education; increasing interest to the problems of talented youth;*
5. *study abroad;*
6. *Appropriate remuneration of labor and minimizing of teaching load in order to self-improvement.*

Focus on the Bologna process should include:

- *rational and reasonable restructuring, that has not lead to excessive restructuring of the national education system. This evolution of education should not be separated from other areas of society;*
- *education should focus on the formation of world outlook reference points of citizen, professional training and develop harmonious relationship with society as a whole, taking on the role of its leader;*
- *creation of the conditions for high mobility of students and teachers in Ukraine and abroad, the coordination of national and European degrees, forming effective system of long-life education.*

Keywords: world outlook reference points; world outlook convictions.

Рецензенти

О. С. Александрова – д. філос. н., проф.

М. Г. Тур – д. філос. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 02.10.15

Стаття прийнята до друку: 22.10.15